

ПЕРЕКЛАДАЦЬКА СТРАТЕГІЯ ВАЛЕРІЯ КИКОТЯ
Ю. В. Опанасенко, викладач кафедри теорії та практики перекладу
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
(Черкаси, Україна)
e-mail: julia87.ck@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1470-3826>

У статті розглянута перекладацька стратегія відомого в Україні перекладача поезії, письменника й перекладознавця Валерія Михайловича Кикотя на матеріалі його перекладів американської поезії.

У дослідженні проаналізовано як значний перекладацький доробок В. Кикотя, так і його вагомні здобутки на перекладознавчій ниві. Зокрема, він є автором перекладів вішових творів понад тридцяти американських поетів, що в різний час виходили друком у художніх часописах, у періодиці, у частинах книг, а також трьома окремими книгами. До перекладознавчих праць В. Кикотя належать присвячені поетичному перекладові кандидатська й докторська дисертації, одноосібна наукова монографія та численні публікації в наукових періодичних виданнях України й зарубіжжя.

Сутність перекладацької стратегії В. Кикотя проілюстрована на прикладі перекладу поезії Е. По «Ельдорадо». Окрім зіставлення першотвору й виконаного В. Кикотем перекладу цього вірша, авторка статті порівнює його з іншими наявними українськими версіями згаданої поезії. Перекладацька стратегія В. Кикотя полягає передовсім у ґрунтовному вивченні не лише тексту першоджерела, а й супутнього матеріалу, зокрема біографії автора, його індивідуального стилю, літературознавчої та епістолярної спадщини тощо, а також історії написання твору, контексту його функціонування, відповідних літературознавчих розвідок і т. ін. Це великою мірою допомагає перекладачеві не лише досягнути в деталях авторський задум першотвору, а й виокремити його образну домінанту з метою її відтворення в перекладі.

Ключові слова: перекладацька стратегія, поетичний переклад, індивідуальний стиль автора, індивідуальний стиль перекладача, образна домінанта, ритм, рима, ритміко-інтонаційні засоби, макрообраз.

Актуальність. У цьому році виповнюється 60 років із дня народження доцента кафедри теорії та практики перекладу Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, доктора філологічних наук, члена Національної спілки письменників України Кикотя Валерія Михайловича. Ім'я Валерія Кикотя відоме не лише на теренах української автентичної поезії та прози, а й у царині поетичного перекладу та сучасного перекладознавства. Дослідження його перекладацької стратегії видається актуальним не лише з погляду вшанування творчості ювіляра, а й з огляду на те, що питання стратегії роботи з перекладуванням твором, зокрема фахової майстерності окремих перекладачів, наразі лишається малодослідженим та потребує особливої уваги науковців на сучасному етапі розвитку перекладознавства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Існують поодинокі літературознавчі та низка літературно-критичних праць, здебільшого публіцистичного спрямування, що проливають світло на творчість Кикотя-поета. Це, зокрема, публікації І. Волелюбною [1], В. Даника [2], С. Тищенка [11], М. Щербини [12] тощо. Водночас авторка цієї статті не виявила жодної наукової розвідки, яка б розкривала особливості стратегії Кикотя-перекладача.

Мета статті – дослідити сутність та особливості перекладацької стратегії В. Кикотя на матеріалі його перекладів американських поетів.

Матеріали і методи дослідження. Перекладацький доробок В. Кикотя охоплює творчість близько тридцяти американських поетів і налічує кілька десятків публікацій у художніх часописах, у періодиці, в антологіях та частинах авторських книг, а також зібраний у трьох окремо виданих книгах: «25 американських поетів у перекладі Валерія Кикотя» [3], «Американська поезія у перекладах Валерія Кикотя» [4], «Роберт Фрост в українських перекладах» [8].

Серед перекладених В. Кикотем поезій можна знайти твори й таких визнаних усім світом класиків, як Генрі Лонгфелло, Едгар По, Волт Вітмен, Роберт Фрост, Емілі Дікінсон, Едвін А. Робінсон, Карл Сендберг, і представників поезії бітників, як-то Аллен Гінсберг, Робінсон Джефферс, і тих, хто з бітниками асоціювався (Деніз Леверттов). Є тут і виразники так званої «чорношкірої» поезії (Лерой Джонс, Роберт Хейден), й авангардисти (Едвард Каммінгс, Роберт Крілі), не обійдена увагою й жіноча поезія (Емілі Дікінсон, Деніз Леверттов, Една Сент-Вінсент Міллей, Сильвія Плат). Ці автори надзвичайно різні, але мають вони одну спільну рису. Попри те, що всі вони жили й творили в Сполучених Штатах Америки, є ще одне, що їх об'єднує, – це схожі між собою долі, подібні не хронометричними чи географічними подробицями, а тим, що називається строкатістю життєписів, пошуками смислу життя, шуканнями себе, любові, Бога, небайдужістю до всього, що відбувається довкола.

Перекладознавчі здобутки В. Кикотя викладені в 106 наукових працях, зокрема в таких вагомих, як кандидатська дисертація «Декодування та відтворення підтексту як складника поетичного макрообразу» [5], докторська дисертація «Макрообраз поетичного твору в перекладі» [6] і доволі розлога наукова монографія «Образна матриця та переклад поезії» [7].

У перекладознавчих дослідженнях В. Кикоть ідентифікує й описує макрообразну структуру поетичного твору, релевантну для його інтерпретації, доперекладного аналізу, перекладу та аналізу якості його результату; опрацьовує метод дослідження поетичного оригіналу і його перекладу за допомогою макрообразної схеми; уводить та обґрунтовує поняття субсемантичного образу; поетичний твір трактує як макрообразне структурне утворення, що складається із систем образів, адекватне відтворення яких відображає єдність змісту і форми першотвору в перекладі; підтекст поетичного твору кваліфікує як складник його макрообразної структури, що підлягає обов'язковому відтворенню в перекладі; досліджує механізми творення поетичного підтексту та його відтворення в перекладі; ідентифікує багатовекторний підтекст; виявляє види неперекладного підтексту; уводить та обґрунтовує поняття контекстної звукової семантики як об'єкт перекладу тощо.

У своїх розвідках він описує маловивчені складники образної структури поетичного твору, пропонує до введення в науковий обіг перекладознавства низку понять, за якими стоять явища, що є індикаторами повноцінності перекладу; досліджує способи відтворення цих явищ як засобів репрезентації образного наповнення віршового твору, подає їх визначення, обґрунтовує терміни, які їх позначають, серед них: макрообраз поетичного твору, субсемантичний образ поетичного твору, концептуальний субсемантичний образ, локальний субсемантичний образ, синхронний субсемантичний образ, багатовекторний субсемантичний образ, суб'єктивний інтерпретаторський підтекст, контекстна звукова семантика, строга та відносно-пропорційна еквілінеарність та ін. В. Кикоть упроваджує об'єктивні критерії для визначення повноцінності відтворення цілісного поетичного твору та окремих елементів віршової структури; поглиблює розуміння підтексту художнього твору й докладно опрацьовує поетичний підтекст, досліджує понад тридцять засобів його творення та способи їх відтворення в перекладі; розглядає низку малоопрацьованих у перекладознавстві питань, що стосуються перекладацького відтворення металогічних образів, семантизації звуків, ритму та метра. Літературознавець досліджує релевантні для перекладу основні функції звуку, інтонації, ритму (зокрема паузи та переносу), метра, рими, синтаксису й пунктуації, а також

строфіки та низки інших графічних засобів творення поетичного макрообразу; розширює розуміння горизонтальної еквілінеарності в перекладі; подає розгорнуту характеристику й досліджує способи перекладу інших структурних образних компонентів поетичного твору з огляду на їх малодосліджені сторони. Процес перекладу віршового твору В. Кикоть розглядає як багаторівневу реконструкцію макроструктурної актуалізації систем поетичних образів, у якій поряд з автосемантичними та синсемантичними образами виокремлено субсемантичні (підтекстові) образи, адекватне відтворення яких відбиває гармонію змісту і форми оригіналу.

Виклад основного матеріалу. Перекладацька стратегія В. Кикотя, його індивідуальний стиль як перекладача, звісно ж, зумовлені власними науковими дослідженнями й спрямовані головню на вивчення індивідуальних стильових особливостей першотвору та подальше їх адекватне відтворення в перекладі. Основною ознакою індивідуального стилю Кикотя-перекладача є виявлення в індивідуальному стилі автора оригіналу образних доміант та їхнє першочергове відтворення, позаяк усі складники поетичного твору, як відомо, повноцінно передати в перекладі неможливо, а різні поети трактували суть поезії по-своєму. Приміром, Василь Симоненко вважав головним у поезії зміст, Едвард Каммінгс – форму, а Роберт Фрост убачав смисл поетичної творчості в підтексті.

Задля об'єктивного з'ясування художньо-образних доміант першотвору, В. Кикоть активно залучає до свого перекладацького інструментарію вивчення епохи, часу, причин, умов, авторського наміру та стратегії написання поетичного твору. Для цього, окрім біографії автора, він зазвичай ознайомлюється з його епістолярною спадщиною, інтерв'ю, коментарями, його власними літературознавчими дослідженнями та розвідками інших дослідників про нього та його творчість, які висвітлені в історико-бібліографічних джерелах, що віддзеркалюють динаміку світоглядної позиції автора. Доречним прикладом тут може слугувати озвучене самим перекладачем рішення суттєво переробити переклад вірша Р. Фроста «Зорі», після того як він дізнався з наукової розвідки, що цей сонет – не просто холодна філософська замальовка про байдужість Всесвіту до людини, а написаний Фростом під страшним емоційним стресом у ту злочасну ніч, коли помер його одnorічний син-первісток. Іншим прикладом є рішення В. Кикотя, попри наявні 12 українських перекладів вірша Е. По «Ельдорадо», зробити власну версію після того, як із літературно-критичної праці самого Е. По йому, за його ж словами, стало відомо, що художньою доміантою цього твору є ритм та що Е. По у своїй естетичній теорії визначив поезію як створення прекрасного засобами ритму. Ось оригінал вірша «Eldorado»:

*Gaily bedight,
A gallant knight,
In sunshine and in shadow,
Had journeyed long,
Singing a song,
In search of Eldorado.*

*But he grew old –
This knight so bold –
And o'er his heart a shadow
Fell as he found
No spot of ground
That looked like Eldorado.*

*And, as his strength
Failed him at length,
He met a pilgrim shadow –
“Shadow,” said he,*

*“Where can it be –
This land of Eldorado?”*

*“Over the Mountains
Of the Moon,
Down the Valley of the Shadow,
Ride, boldly ride,”
The shade replied, –
“If you seek for Eldorado!” [4, с. 6].*

Ця невелика за обсягом поезія складається із 4 строф та 24 рядків. Особливе місце у творі належить прийому градації: радість, старість, знесилення, смерть, що увиразнено ритмом. Образ химерності та таємничості, створений поетом передовсім і вочевидь за допомогою ритму, на жаль, не відтворено в перекладі Г. Кочура «Ельдорадо», у якому, як видно, не надано належної уваги домінуванню ритму в загальній образній структурі оригіналу:

*Молодий та стрункий
Вершинок мчав навпрошки,
В дощ і в спеку прямуючи радо;
Їхав поночі й вдень,
Ще й співав він пісень, –
Прагнув землю знайти – Ельдорадо.*

*Стільки років блукав,
Що вже й сивий він став,
Вже утратив і силу, й принаду
Скрізь об'їздити встиг,
Та в блуканнях отих
Не знайшов він землі Ельдорадо.*

*На котрімсь із шляхів
Раз він привида стрів, –
Може, в нього він знайде раду:
«Чи не знаєш хоч ти,
Де я можу знайти
Землю ту, на ім'я Ельдорадо?»*

*Каже привид: «Поглянь, –
Там, де обрію грань,
Видко гір нерухому громаду;
Отуди твоя путь,
Щоб аж їх перетнуть,
Якщо хочеш знайти Ельдорадо!» [9, с. 279].*

Наповнивши короткі рядки вірша якомога більшою кількістю лексичних одиниць, очевидно з метою щонайточніше передати зміст першотвору, Г. Кочур створив текст, у якому словам помітно тісно, і який утратив головне – ритміко-інтонаційний малюнок оригіналу, у кожному рядку якого відчувається химерична загадковість, простір, свобода, далина й безкінечність, і який створено за допомогою особливостей синтаксису, розміру, повторів та завдяки вживанню довгих голосних, дифтонгів, жіночих і відкритих чоловічих рим.

Окрім Г. Кочура, вірш Е. По «Ельдорадо» українською мовою перекладали О. Баранов, Т. В'єнц, П. Грабовський, Г. Гордасевич, О. Грязнов, В. Лавренов, В. Марач, Л. Мосендз,

А. Онишко, Є. Сварожич, М. Стріха, С. Ткаченко, М. Тупайло та, як зазначено вище, В. Кикоть.

Ось українська версія цього твору М. Стріхи, який вочевидь прагнув естетично-тотожного впливу на читача й водночас структурної точності:

*В ясній броні
Він день при дні,
Наспівуючи радо,
У спеку й сніг
Шукав, де міг,
Країну Ельдорадо.*

*Минувся час,
І запал згас,
Лунає спів нерадо.
За кроком крок,
Минає строк –
Ні сліду Ельдорадо.*

*Вже сил нема
І все – дарма...
«О тіне, дай пораду:
Іду здаля, / Та де ж земля,
Що зветься Ельдорадо?»*

*«За непокірні
пасма гір,
Де нізвідкіль ждуть ради,
Ще довго йти –
Як справді ти
Шукаєш Ельдорадо!» [10, с. 177].*

Як бачимо та чуємо, ритм у цьому перекладі в позитивному сенсі більш розкутий, слова в них почуваються багато вільніше, ніж у перекладі Г. Кочура, хоча під час прочитання перекладу вголос відчувається дещо надмірне скупчення на стиках слів приголосних звуків. Не надто зважав під час перекладу М. Стріха й на традиції українського віршування, для якого закрита чоловіча рима, ще й суціль повторена, не характерна, що теж негативно вплинуло на відтворення ритму оригіналу. Рядки, у кінці яких стоять такі рими, стали ніби «обрубаними», що знівелювало створений автором першотвору за допомогою ритму простір, дальину, безкінечність, а відтак лицареві немає куди вільно рухатися далі. В оригінальному творі Е. По створює цей ритмічний образний ефект через застосування численних притаманних англійській мові дифтонгів, який В. Кикоть у своєму перекладі відтворив за допомогою властивих українському поетичному мовленню жіночих рим:

*В панцирі добрім
Лицар хоробрий
У спеку чи в хмарну браваду
Довго блукав,
Пісню співав
У пошуках Ельдорадо.*

*Під шалом вітрів
Юнак постарів,
А серце не знає розради,*

*Бо скільки не йшов –
Землі не знайшов,
Що схожа на Ельдорадо.*

*Як зовсім змарнів,
Він привида стрів
Й спитався у нього поради:
«Мені дай збагнуть,
Лежить де та путь,
Що в землю веде Ельдорадо?».*

*«За місячні гори,
За простір нічний,
В долину тінистого саду,
Скачи до мети,
Як хочеш знайти,
Як хочеш знайти Ельдорадо!» [4, с. 7].*

Отже, факт виявлення в славнозвісному вірші Е. По образного домінування ритму, що став одним із головних мотивів рішення взятися за переклад цього твору після низки вже наявних українських версій, цілком виправдовує перекладацьку стратегію В. Кикотя, яка вочевидь поширюється й на всі інші його переклади.

Висновки і перспективи. Валерій Кикоть – не лише знаний перекладач, а й талановитий поет та відомий перекладознавець сучасності. Саме ці три іпостасі й сформували його перекладацьку стратегію та індивідуальний стиль, адже як поет він на власному досвіді ознайомлений із законами віршування, як перекладознавець – обізнаний зі специфікою художнього перекладу, зокрема поетичного, а як перекладач – має змогу поєднати знання з обох царин та ефективно їх застосувати для якісних віршових перекладів. В основі перекладацької стратегії В. Кикотя – ретельний добір матеріалу для перекладу, співзвучний із його власною творчістю, ґрунтовне дослідження не лише перекладуваного твору, а й особи його автора та епохи, у якій він жив і творив, пошук художньо-образної домінанти кожної поезії та її обов'язкове відтворення в перекладі.

Перспективу подальших досліджень становить вивчення перекладацьких стратегій інших перекладачів, зіставлення, систематизація та узагальнення їх, вироблення алгоритму роботи з перекладуванним твором із метою його впровадження в освітній процес під час підготовки фахівців із перекладу.

Список використаних джерел

1. Волелюбна І. «Я люблю свою свободу...»: [про В. Кикотя]. *Молодь Черкащини*. 2000. 2 берез. С. 8.
2. Даник В. Ранній Кикоть і... пізній Кикоть. URL : <https://novadoba.com.ua/236519-ranniy-kykot-i-pizniy-kykot.html>.
3. Кикоть В. 25 американських поетів у перекладі Валерія Кикотя. Черкаси : Видавець Чабаненко Ю., 2016. 159 с.
4. Кикоть В. М. Американська поезія в перекладах Валерія Кикотя. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2020. 180 с.
5. Кикоть В. М. Декодування та відтворення підтексту як складника поетичного макрообразу (на матеріалі поезії Роберта Фроста та її перекладів): дис. ... кандидата філол. Наук : 10.02.16 – перекладознавство / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2009. 218 с.
6. Кикоть В. М. Макрообраз поетичного твору в перекладі: дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.16 – перекладознавство / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2020. 490 с.
7. Кикоть В. М. Образна матриця та переклад поезії : монографія. Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. А., 2020. 632 с.
8. Кикоть В. М. Роберт Фрост в українських перекладах. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2021. 360 с.
9. Кочур Г. Друге відлуння: Переклади / авт. передм. М. О. Новикова. Київ : Дніпро, 1991. 558 с.

10. По Е. А. Ельдорадо : Поетичні твори / упоряд. А. Онишко ; англ. мовою з парал. україн. текстом. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. 304 с.
11. Тищенко С. І відблиском новим вона тобі засвітить...: [передмова]. *Кикоть В. Вірші. Переклади*. Черкаси, 1994. С. 3–8.
12. Щербина М. Валерій Кикоть: відомий і невідомий. *Рідне місто*. 2011. № 25. С. 16.

References

1. Voleliubna, I. (2000). «Ya liubliu svoiu svobodu...» [pro V. Kykotia]. [«I love my freedom...» [about V. Kykot]]. In: Molod Cherkashchyny [*The Youth of Cherkashchyna*]. *March*, 2, 8 (in Ukr.).
2. Danyk, V. Rannii Kykot i... piznii Kykot [Early Kykot and ... late Kykot]. Retrieved from : <https://novadoba.com.ua/236519-ranniy-kykot-i-piznii-kykot.html> (in Ukr.).
3. Kykot, V. (2016). 25 amerykanskykh poetiv u perekladi Valeriya Kykotia [25 American poets in the translation of Valeriy Kykot]. Cherkasy: Vydavets Chabanenko Yu., 159 (in Ukr. and Eng.).
4. Kykot, V. M. (2020). Amerykanska poeziia u perekladakh Valeriya Kykotia [American poetry in the translations of Valeriy Kykot]. Kyiv: Vydavntychyi dim «Kondor», 180 (in Ukr. and Eng.).
5. Kykot, V. M. (2009). Dekoduvannia ta vidtvorennia pidtekstu yak skladnyka poetychnoho makroobrazu (na materialii poezii Roberta Frosta ta yii perekladiv) [Decoding and rendering implied sense as a poem macroimage component (as based on Robert Frost's writings and their translations)]. PhD dissertation (Translation studies). Kyiv, 218 (in Ukr.).
6. Kykot, V. M. (2020). Makroobraz poetychnoho tvoriv v perekladi [Macroimage of poetical work in translation]. ScD dissertation (Translation studies). Kyiv, 490 (in Ukr.).
7. Kykot, V. M. (2020). Obrazna matrytsia ta pereklad poezii [Image matrix and translation of poetry]. Cherkasy: Vydavets Chabanenko Yu. A., 632 (in Ukr.).
8. Kykot, V. M. (2021). Robert Frost v ukrainskykh perekladakh [Robert Frost in the Ukrainian translations]. Kyiv: Vydavntychyi dim «Kondor», 360 (in Ukr. and Eng.).
9. Kochur, H. (1991). Druhe vidlunnia: Pereklady [The second echo: Translations]. Kyiv: Dnipro, 558 (in Ukr.).
10. Poe, E. A. (304). Eldorado: Poetychni tvory [Eldorado: Poems]. Ternopil: Navchalna khyha – Bohdan, 304 (in Ukr. and Eng.).
11. Tyschenko, S. (1994). I vidblyskom novym вона тобі засвітит... [And with a new gleam it will shine to you]. In: V. Kykot *Virshi. Pereklady [Poems. Translations]*. Cherkasy, 3–8 (in Ukr.).
12. Shcherbyna, M. (2011). Valeriy Kykot: vidomyi i nevidomyi [Valeriy Kykot: known and unknown]. In: *Ridne misto [The hometown]*. 25, 16 (in Ukr.).

YU. V. OPANASENKO. VALERIY KYKOT'S TRANSLATION STRATEGY

Summary. Introduction. *The article deals with the translation strategy of a well-known Ukrainian translator, writer, poet and researcher Valeriy Kykot. The topicality of the paper is confined to the insufficient study of the problem of translation strategy taken as a whole as well as of the strategy of individual translators in particular.*

Purpose. *The present article aims to investigate the essence and specifics of Valeriy Kykot's translation strategy.*

Methods. *The multi-faceted nature of translation strategy, being a complex phenomenon that includes a vast amount of linguistic and extra linguistic realizations, has determined it necessary to employ translational method being a complex of methods and techniques of analysis.*

Results. *The present paper focuses on the analysis of numerous translations of American poetry by V. Kykot as well as his significant achievements in the field of translation studies. Specifically, he is the translator of verses by more than thirty American poets. These translations have been published in literary and art periodicals, parts of books, as well as in three separate books. V. Kykot's works in the field of translation studies include candidate's and doctoral dissertations dealing with poetical translation, a scientific monograph and numerous publications in scientific periodicals in Ukraine and abroad. The essence of V. Kykot's translation strategy is illustrated by his translation of E. Poe's verse "Eldorado". In addition to the comparison of the original poem and its translation by V. Kykot, the author of the article cites other Ukrainian versions of E. Poe's verse «Eldorado».*

Originality. *The originality of the research is seen in the fact that the present article is the first attempt to investigate Valeriy Kykot's translation strategy. At the same time it should be pointed out that there have been a number of literary articles and literature reviews on his poetry.*

Conclusion. *Valeriy Kykot is not only a well-known translator, but also a talented poet and a renowned researcher. All these three incarnations have shaped his translation strategy and individual style: as a poet he knows how to create poetry, as a researcher he is familiar with the specifics of literary translation, poetical translation in particular, and as a translator he is able to combine his knowledge*

from both of the mentioned fields in order to provide high-quality translations of poetry. At the core of V. Kykot's translation strategy consists in a careful selection of the material to be translated, a thorough analysis not only of the poem itself, but of the personality of its author and the epoch in which he lived and created as well, the identification of the image dominant of each poem and its rendering in translation.

Key words: *translation strategy, poetical translation, author's individual style, translator's individual style, image dominant, rhythm, rhyme, rhythm-intonation means, macro-image.*

Надійшла до редакції 03.07.21

Прийнято до друку 08.09.21